

УДК 821.161.2:82-31:82.0'06

ОБРАЗИ-СИМВОЛИ У РОМАНІ М. КІДРУКА «НЕ ОЗИРАЙСЯ І МОВЧИ»

Костецька Л.О., Курлова А.Ю.

Запорізький національний університет

У статті розглянуто образи-символи роману сучасного українського письменника Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи». Звернено увагу на нумерологію переходу головного персонажа до іншого – паралельного світу. Проаналізовано деякі бестіарні символи роману. Охарактеризовано символіку образу людей, які опинилися на межі реального і містичного світів. Простежено риси міфологічного світогляду в сучасному романі.

Ключові слова: художній світ, образи-символи, жанр, нумерологія, художня деталь.

Постановка проблеми. Образи-символи, які використовує автор для написання роману, є однією з рис його творчого стилю, і потребують глибокого дослідження для повного розкриття міфологічної картини твору. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена потребою здійснення аналізу роману М. Кідрука «Не озирайся і мовчи» на містичному рівні, адже цей аспект творчості автора ще не достатньо вивчений науковцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Романи М. Кідрука досліджували такі науковці, як М. Коломієць, Л. Костецька, О. Кошелюк. І. Пасько, А. Яковенко. М. Коломієць розглянула специфіку ірраціонального в художній моделі світу роману «Зазирни в мої сни». Л. Костецька простежила особливості технотрилеру «Бот» і психотрилеру «Твердиня» М. Кідрука. І. Пасько охарактеризувала жанрові й стилеві особливості романів «Бот» та «Бот: Гуаякільський парадокс». О. Кошелюк подала психоаналітичну інтерпретацію сновидних образів-символів. А. Яковенко звернула увагу на основні закономірності розвитку української діячої літератури, дослідила містичне та фантастичне як основний вектор, характерний для сучасної літератури для дітей.

Виділення невирішених частин раніше частин загальної проблеми. Книга М. Кідрука «Не озирайся і мовчи» вийшла наприкінці 2017 року і в обіг літературознавців ще не потрапила. Наше дослідження є першою спробою осмислити поетику твору, почавши з образів-символів, які презентують поєднання містики і реального світу.

Мета статті. Головною метою дослідження є аналіз ролі образів-символів як складника авторського стилю в романі М. Кідрука «Не озирайся і мовчи». Для досягнення поставленої мети виконано такі завдання: 1) визначено образи-символи, застосовані автором у романі; 2) з'ясовано поняття образів-символів; 3) обґрунтовано особливості цих символів у романі.

Виклад основного матеріалу. Роман М. Кідрука «Не озирайся і мовчи» наповнений такими символами, як «цифровий шифр», «вартовий», «барсук», «кіт», «лялька», «павук», «світ із мертво застиглим сонцем», «аномалія», «бабуся», «сніг із попелу» – вони надають тексту містичності, а часом навіть моторошності.

На початку твору автор знайомить читача з сім'єю Грозанів, яка переїжджає до Рівного. Головним героєм твору є хлопець на ім'я Марк. Переїхавши до іншого міста, він переводиться в школу № 15. У Марка немає друзів, він одиниця. Проте хлопець багато читає і впевнений, що на-

ука може пояснити усе, що відбувається у світі. Марк знайомиться з дівчиною на ім'я Соня, яка вірить у «паралельний світ». Хлопець сумнівається у словах дівчини, бо спирається тільки на наукові факти. Розсердившись, Соня розповідає Марку про *цифровий шифр*, який дозволяє на ліфті потрапити у паралельний світ: «Значить так, ми зараз на першому поверсі. Тобі треба викликати ліфт. Потім зайдеши до кабінки і поїдеши на четвертий поверх. На четвертому з кабінки не виходи, щойно двері відчиняться, рушай на другий. З другого, так само не виходячи, піднімайся на шостий. Потім із шостого – назад на другий, звідти – вгору на восьмий, а з восьмого – знову на другий. Після того тобі треба виїхати на десятій» [2, с. 89-90].

Не дивлячись на це, Марк все одно залишається при своїй думці й не вірить в існування того світу. Проте через деякий час хлопець вирішив спробувати, щоб тільки довести Соні, що паралельного світу не існує. Він сідає у ліфт і згадує про цифровий шифр, про який розповідала Соня. Цей цифровий шифр унікальний, він несе в собі певну магічність. Автор обрав такий ланцюжок: «Послідовність цифр, відмежованих стрілками. Передостанню – п'ятірку – виділено червоним і обведено» [2, с. 89].

$$1 \rightarrow 4 \rightarrow 2 \rightarrow 6 \rightarrow 2 \rightarrow 8 \rightarrow 2 \rightarrow 10 \rightarrow \textcircled{5} \rightarrow 1$$

Для розуміння містичного значення цифрового шифру у творі необхідно проаналізувати нумерологію чисел. «Одиниця – абсолютна, неполярizzata, безвекторна енергія» [4, с. 4-5] – шлях Марка почнеться з першого поверху, що позначає початок нового шляху, який приведе до чогось невідомого. «Число «4» символізує матеріальність світу, антропогенних і зовнішніх, природних форм, це символ раціональної організації» [4, с. 7] – навіть знаходячись у ліфті, Марк розмірковував раціонально і не міг припустити існування паралельного світу. «“2” покладено в основу всіх дуальних теоретичних систем, що мають на увазі на нижчому рівні боротьбу двох початків, а на вищому – їх синтез і народження нової якості» [4, с. 5] – отже, головний герой починає сумніватися у тому, що слова Соні то вигадка, хвилювання постугово розвивається тілом: «Невиразна тривога електричним поколюванням прокотилася нервами» [2, с. 163].

Число «6» – космічне число матеріального світу, число, обране єгиптянами з метою символізації часу і простору [4, с. 7]. Цим автор натякає, що часовий простір дійсно існує. Потім

знов повертає Марка на другий поверх – для роздумів.

Число «8» символізує відродження і припинення становлення. Вісім, як перший куб (два в третього ступеня) вводить у нумерологію третій вимір, задає уявлення про обсяг речей [4, с. 8]. Іншими словами, це число просторового порядку, тобто шлях, який складається з декількох етапів.

«Десятка» – це число різних енергій, яке означає життєвий шлях людини від народження і до смерті. З десятки цей етап і починається. Марк відходить від світу людей і іде на 5 поверх, де його чекатиме містична істота. «Число «5» символізує ризик. Відсутність в числі «5» стабільності, з одного боку, може привести до невпевненості, але, з іншого боку, це число є і найщасливішим, і самим непередбачуваним» [4, с. 7].

Доїхавши до п'ятого поверху, Марк починає нервувати, але все-таки не зупиняється, а йде вперед. «На п'ятому, коли двері за спиною відчинилися, Маркову потилицю, спину, сідниці та ноги обдало хвилиною пронизливого холоду, а ніздрі заціпило від кислуватого смороду» [2, с. 164]; «Підлога ліфта гойднулася, і Марк збагнув, що до кабіни хтось уступив» [2, с. 165]. Це була істота з іншого виміру, від неї смерділо, як гнилим сміттям. Хлопцю стало моторошно, але він не втрачав рівновагу і впевнено продовжував діяти далі: «Не повертаючи голови, лише скосивши погляд, витягнув праву руку й натиснув кнопку із цифрою 1. Кабіна смикнулася та рушила нагору» [2, с. 167] – і через декілька хвилин Марк опинився у тому світі, про який розповідала Соня.

Великим здивуванням для хлопця стала поява у ньому **борсука** – того, якого збив машиною батько Марка, коли вони сім'єю повертались зі Львова: «Тієї самої миті Марк занімів, нижня щелепа відвисала так, неначе хлопцю перетягло жувальні м'язи. Тварина віддалялася, неквапом прямуючи на північ, однак перебувала достатньо близько, щоби хлопчак міг ідентифікувати її. То був борсук. Товсте клиноподібне тіло, короткий хвіст, видовжена морда, срібляста шерсть на спині, чорне хутро на лапах і животі, а ще звісно, дві чорні смуги, що тяглися від кущів вух до носа та повністю ховали намистинки очей» [2, с. 344]. Спочатку Марк подумав, що борсук живий, але хлопець помилився: «Тварина мала такий вигляд, немовбито її кістки неправильно зрослися після переломів, немовби вона постійно наштотхувалася на невидимі перешкоди й припадала то на лівий, то на правий бік» [2, с. 345]. У творі борсук символізує загробний світ, автор намагається показати читачеві, який цей світ безпорадний: «У переказах алтавських народів борсук, кріт, ведмідь є творінням рук Ерліка – глави загробного царства, який створює цих тварин в виділеному йому світі, рухомим бажанням є створити своє власне «людство» за прикладом «Ульгєня» [6, с. 29].

Після цього випадку він розповідає Соні про ті події. Соня, заспокоївши Марка, говорить, що вона також бачила там свого **кота**, який помер, і доводить, що то був не її кіт, а інша істота: «Наближався. Рухався дивно. Наче уперше став на ноги. Наче у нього замість лап ходулі. Ішов за мною і не нявчав, не видавав жодного звуку...

Тоді до мене дійшло нарешті, що це не Ельф, я розвернулася і втекла» [2, с. 378]. Соня доводить цим, що **той світ** мертвий: «Цей світ мертвий. Все що в ньому з'являється, теж мертве» [2, с. 373]. Як зазначає В. Войтович: «Кота переважно вважали за небезпечну істоту, що стоїть на грані двох світів – реального і потойбічного: на неї обертаються відьми, її поява віщує нещастя чи невдачу. Кіт створений Богом, однак усе-таки «нечистий», бо колись з'їв чорта [1, с. 527]. А «Той світ – місце перебування мертвих душ померлих людей, а також божественних і демонічних сил» [1, с. 539]. Тобто головні герої твору розуміють, що цей світ є мертвим, і це починає їх лякати.

Ще одним містичним символом є **мертва душа Юлії Гришиної**, колишньої однокласниці Марка, яка зчинила самогубство від нещасливого кохання. Марк і Соня зустрічають мертву душу у цьому світі: «За кілька метрів від них, біля одного з найменших валунів, стояла Юлія Гришина» [2, с. 403]. Спочатку вона являється у **постаті механічної ляльки**: «Вона скидалася на поламану механічну ляльку» [2, с. 403]; «Гришина на негнучих ногах дибала схилом. Істота намагалася бігти, проте ноги зашпортувалися, і вона падала ницьма, завалювалася відразу всім тілом, не виставляючи рук, неначе колік з епохи німого кіно, проте миттєво підхоплювалася та, погойдуючись, продовжувала вперто дертися до входу в котедж» [2, с. 404] Лялька була ніби маріонеткою власного життя. Цим епізодом автор пояснює, що людина створює свій шлях власноруч. Тобто, зчинивши самогубство, Гришина сама обрала таку долю, тому і опинилася серед мертвого світу.

Потім Гришина постає в **образі павука**: «Гришина поповзла за мною, як павук, на всіх чотирьох кінцівках, але не змогла наздогнати. Цього разу я встиг забігти без неї, і двері з'їхалися. Я чув лише, як вона налетіла на двері і почала об них битися але ліфт уже вирушив» [2, с. 417-418]. В. Войтович говорить про те, що: «За давніми переказами, Бог-творець в образі павука заснував світ. Павук вважається пророчою істотою, очищувачем світу. З ним також пов'язують символіку лабіринта» [1, с. 353]. У тексті павук зображає каяття Гришиної, вона розуміє, що вчинила, але нічого вдіяти не може. Навіть її намагання наздогнати Марка і відправитися у світ живих людей, закінчується невдалою спробою, бо мертві душі повинні залишатися у тому світі, де їм назначено бути.

Після цієї події Марка переповнює страх і навіть думки про те, що він вже ніколи туди не повернеться. Але цікавість не дає забути той світ: «Хлопчак не сумнівався в істинності відчуттів: світ із мертво застиглим сонцем видавався не менш реальним, ніж той, у якому він перебував зараз, і саме тому голова буквально спухала від запитань. Звідки той світ узявся? Що він таке? Чим воно є насправді?» [2, с. 451]. Марка дивує застигле сонце, яке стоїть на одному місці. Іншими словами, його можна назвати «літнім сонцестоянням»: «Літнє сонцестояння називали «Воротами пекла» або «Воротами людей» [1, с. 500]. Ми знову переконаємося в тому, що це світ містичний, бо хлопчик завдяки сонцю виса-

джує редиску, що взагалі не піддається жодному науковому поясненню.

Після цього експерименту хлопець намагається дізнатися усе про цей світ: хто його створив і навіщо. Марк проводить власне дослідження. Через тижні пошуків він дізнається про експеримент Соль Соломії і те, що їй вдалося створити часо-просторову бульбашку: «Соломія торочила, що поглиблювала аномалію впродовж шести років. Вона нічого не бачила крізь неї, лише різноколірне світло, а потім якогось дня світло цезло й утворилося бульбашка» [2, с. 468]. За словами Дж. Купера: «Як правило, все аномальне володіє магічними силами, часто хтонічними» [3, с. 14]. Це був ніби лабіринт між мертвим і живим світом. Коли Соломія зрозуміла, що мертві хочуть потрапити до світу людей, їй потрібен був вартовий, який не дозволив би цього зробити.

Зі слів Ярмуша Семена, хлопець дізнається, що його теща хотіла перетворити небіжчика на вічного вартового: «Соломія запевняла, начебто знає, як перешкодити мертвякам, що на місці переходу можна влаштувати лабіринт, щоб ускладнити перехід і в один, і в інший бік, та цього нібито не досить, для певності між бульбашкою та реальним світом потрібно поставити когось на варті, а для цього вона повинна поховати когось у бульбашці» [2, с. 471]. За енциклопедичним словником, «небіжчик – за міфологічним уявленням, небезпечна істота, здатна «ходити» після смерті; в похоронному обряді сприймається як носій смертоносної сили і одночасно як об'єкт шанування, потенційний предок-опікун роду» [5, с. 373]. Тому, коли помирає її онука, вона не вагаючись робить її вартовим.

Найголовніше, що Марк дізнається від Ярмуша, це те, що бабуся померла у квітні 2011-го року, але зустріч Соні й бабусі відбулася у серпні, тобто він доходить висновку, що **Соломія була вже не живою істотою**, але їй єдиний вдалося пройти крізь бульбашку, зберігши моторику та часткове мовлення. В образі бабусі вбачаємо один із символів слов'янської міфології – **бабу**: «Баба – загальнослов'янське слово із значенням «жінка», «стара»; використовується у народній культурі також для позначення міфо-

логічних персонажів, хвороб, атмосферних явищ, астрономічних об'єктів, календарних дат, ритуальних предметів та ін.» [1, с. 18].

Головним питанням було, навіщо Соломія з'явилася у 2011 році, коли і розповіла Соні про цей світ: «Ми сіли за стіл, і вона запитала, чи я вмю зберігати таємниці. Чомусь це мене розсмішило. Я відповіла, що так. І тоді вона взяла один із моїх олівців – фіолетовий – і на звороті альбомного листа написала цифри, а потім розповіла те саме, що я тобі: про ліфт, про потвору на п'ятому поверсі, про дії, що дають змогу опинитися тут і повернутися назад, ну і зрештою про це місце. Вона назвала це схованкою, додала, що про неї знатиму лише я, що сюди можна приходити, коли мені буде погано, і мене тут ніхто не потурбує» [2, с. 198]. З усіх обставин виникає логічний висновок: вона зробила це для того, щоб бульбашка не зменшувалась у розмірах, тому хтось повинен був приходити із світу людей.

Наприкінці твору Марк хотів розгадати таємницю цього світу, тому вирішив не звертати увагу на всі заперечення Соні, про те, що не можна дивитися в очі вартовому. Але він все-таки наважився на погляд, і після цього потрапив у «льох», де спостерігав таку картину: «Над безкінечним темним океаном ішов лапатий сніг із попелу» [2, с. 490] – це були душі померлих. Хлопець зрозумів, що потрапив у світ мертвих і вже ніколи не зможе повернутися додому.

Висновки і пропозиції. Отже, у романі «Не озирайся і мовчи» М. Кідрук використовує такі символи, які надають твору містичного характеру: цифровий шифр, «вартовий», «барсук», «кіт», «лялька», «павук», «світ із мертво застиглим сонцем», «аномалія», «бабуся», «сніг із попелу». Усі вони мають магічний зміст, який можна прочитати, лише занурившись у міфологію та вірування нашого народу. Автор використовує ці символи у творі для того, щоб показати читачеві свідчення особливої надчутливості людини, здатної досягнути містичне в реальному світі. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо у роботі й аналізі інших аспектів структури роману «Не озирайся і мовчи» та інших творів М. Кідрука.

Список літератури:

1. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. – 663 с.
2. Кідрук М. Не озирайся і мовчи. Харків, 2017. – 512 с.
3. Купер Дж. Енциклопедія символів. Москва: Золотой Век, 1995. 399 с.
4. Надеждина В. Хиромантия и нумерология. Москва, 2014. 832 с.
5. Славянская мифология: энциклопедический словарь / редколлегия: С. М. Толстая (отв. ред.) и др.; Ин-т славяноведения РАН. Москва, 2002. 512 с.
6. Содномпилова М.М. Мир в традиционном мировоззрении и практической деятельности монгольских народов. Улан-Уде, 2009. 366 с.

Костецкая Л.А., Курлова А.Ю.

Запорожский национальный университет

ОБРАЗЫ-СИМВОЛЫ В РОМАНЕ М. КИДРУКА «НЕ ОГЛЯДЫВАЙСЯ И МОЛЧИ»

Аннотация

В статье рассмотрены образы-символы романа современного украинского писателя Макса Кидрука «Не оглядывайся и молчи». Обращено внимание на нумерологию перехода главного персонажа к другому – параллельному миру. Проанализированы некоторые бестиарные символы романа. Охарактеризована символика образа людей, оказавшихся на грани реального и мистического миров. Прослежено черты мифологического мировоззрения в современном романе.

Ключевые слова: художественный мир, образы-символы, жанр, нумерология, художественная деталь.

Kostetska L.O., Kurlova A.Yu.

Zaporozhye National University

IMAGES-SYMBOLS M. KIDRUK'S OF NOVEL «DON'T LOOK BACK AND SILENT»

Summary

The articles highlights the images-symbols of modern Ukrainian writer Max Kidruk's novel «Don't Look Back and Silent». The attention is drawn to the numerology of the main characters transition to another world – a parallel one. Some of the novel's flawless symbols are analyzed. The symbolic of the image of people appeared on the verge of real and mystical worlds is characterized. The features of mythological view in contemporary novel were explored.

Keywords: art world, images-symbols, genre, numerology, artistic detail.